EMIGRANTI

ĽUDOVÍT KUBÁNI

Ľudovít Kubáni

Emigranti

Závidím emigrantom!... Ja som ním bol pár hodín, a vodilo sa mi dobre. Ľutovali ma, uctili ma... ba sa snáď i zaľúbili - nie síce do mňa, ale do môjho spoluturistu, merníka Ružana (kto by tohoto pána nepoznal, upravujem ho na prvý ročník „Lipy“, kde už vtedy vojvodí ako ideálny ľúbenec), ktorý -čo sa takrečeného „exteriéru“ týka -je alebo aspoň bol Endymion vo zväčšenom formáte, asi v 99. vydaní. Opisovať ho teraz nebudem; ba načo?... Slovensko ho pozná ako novomódneho Ulyxa, blúdiaceho na mori problematičného okolia hornouhorského Slovenska. Hneď je pod Kriváňom, hneď pod Fatrou; dnes pod Sincom, zajtra pod Sitnom - a so mnou bol pod Poľanou v osídlach bohyne Circe, ktorej sa iba zato striasol, aby sa až doteraz nedostal k svojej budúcej Penelope.

Ale, aby som na naše emigrantstvo prišiel, musím začať od počiatku.

Merník Ružan, ako i teraz, bol i predtým naozajstný neposeda... Mučilo a trápilo ho to na jednom mieste ako Petra Schlemihla, ktorý hľadal svoju tôňu v sedemmíľových čižmách. Ružan má síce svoju tôňu; obzvlášte ráno a večer ju nebolo radno hľadať, ale má i anglický spleen (však nás i tak „hlas zo Slovenska“ i s Čaplovičom k Angličanom pripodobňuje), a tento svetom roznášať - zdá sa mi byť jeho úlohou. Ja na spleen netrpím, preto mi Ružan dakde okolo Radvane nadal - do francúzskych šarlatánov, ktorí do sveta ani zádumčivo, zasmušilo nevedia pozerať; pri tom všetkom však rád cestujem obzvlášte na cudzích „kelčíkoch“. Keď ma teda asi pred pätnástimi rokmi (práve vo vhodný čas, lebo som sa vtedy následkom Bachovho definitíva nachodil v disponibilite, t. j. bez služby) k spolucestovaniu vyzval-usmial som sa, podal som mu ruku, položil zelené protiprašné okuliare na nos, pod pravú pazuchu dáždnik, pod ľavú dlhorúrovú fajku, na hlavu vydrový klobúk asi tej podoby, ako čikóši nosia, na pol pleca kapseľu á la botanista a na všetko toto jeden predpotopný čiže karbonársky sedemdesiatsedemgolierový kepeň -i stúpal som za Ružanom...

Kam?... Do slávnych miest Bryndzovej, Lojnice, Škrupiny, Kyselnice - a bohvie, ako sa všetky dľa nebeského černokňažníka volajú... Načo?... Vidieť divy a zázraky terajšieho sveta, ktoré sa v týchto slávnych mestách ako v strediskách nakopené nachádzajú; zdokonaľovať sa v národopise, skúmať nový, kryptogamický a odrazu ako hríb na dejište sveta pod menom „Tótmagyar“ vystúpivší národ v jeho velikánskych cieľoch, odvodzujúcich ideu všesvetovej slobody z nutnosti odnárodnenia.

A vskutku, skusby naše boli a sú veľadôležité! Zdalo sa mi, že som v Austrálii, kde všetko naopak ako v Európe. Tu podlosť znamená charakter,

anarchia poriadok, závislosť autonómiu, zrada vlasti milovanie národa, alebo naopak, slovom - obrátený svet: kde zver lieta, vtáctvo na štyroch chodí, ryby v povetrí plávajú, oheň tečie a voda blnká atď. atď. Každý si môže predstaviť dojmy, ktoré pôsobili na mňa pri tomto opačnom poriadku vecí. Spočiatku mi bolo trochu divno okolo srdca... Keď som sa však hlbšie zahrúžil do stavu vecí a pozornejšie skúmal túto mimoriadnosť - tu som sa zrazu ocitol v tom presvedčení, že tieto kraje pochopili opravdivú filozofiu a určenie života... že tento ľud skutočne sa opeká na úslní tých právd, ktoré jedine blažiaco pôsobia, nie síce na ducha - ale na bruchá: že vynašiel kameň mudrcov, žiť a hniť v pokoji; dať sa obliekať v lesk a slávu cudzoty ako kavky v pávie perá; sadať do tône pustatín a tam držať siestu ako blažení lazaróni v utešenom Neapole.

Hoj! Je to národ, čo pochopil svoje určenie!... Je to - ale hop! zablúdil som, sám neviem kam, a ako sa vymocem... Nie je to ani žart, vrátiť sa z tohoto Kanaánu, kde sa i Ružanov spleen na slnku opísaných mimoriadností roztopil, naspäť do nášho prozaičného Egypta; z toho Kanaánu, v ktorom by sme snáď i teraz blúdili, keby nám boli trvali groše, táto jediná modla opisovaných krajov. Kým sme v sprievode týchto bôžikov v zasľúbenej tejto zemi turistovali, nemala úcta naproti nám koncakraja; korili sa, klaňali sa nám ako zlatému teliatku.

Prišiel Mojžiš v podobe núdze, stroskotal teľa - a modlári sa rozpŕchli, schovali sa do svojich dier ako rozprášené myši; a my turisti leteli navýlomkrky - kam? -Ďaleko, ďaleko... až na Detvu!

Detvu, Detvana a Detvianku náš neporovnateľný Sládkovič tak pôvabne opísal, že nám nikto nemôže mať za zlé, keď sme videli v každom šarvancovi ideál slovenského šuhaja, Martinka, v každej dievčine zosobnenú Elenku... V zjave tých utešených krás či velebnej prírody a či utešených rýdzoslovenských postáv, zabúdali sme na naše vyčerpané, vysušené vačky, na žalúdky stenajúce ako prázdny mechúr, roztrhané boty atď...

Stáli sme nad Detvou vo vytržení ako Vasco Nuňez de Balboa navrchu panamskej úžiny, pozerajúci prvý z európskych smrteľníkov na velikánsky šírošíroký Tichý oceán...

Ružan rozprestrel ruky na spôsob veličenstva pána kráľa, keď pri korunovácii na kopni máva mečom vo štyri sveta strany, ako čo by sa i on - totižto Ružan - bol chcel položiť do skutočného majetku detvianskeho údolia.

Ja som sa díval cez zelené, prachom zapadnuté okuliare ako v apatéke v zelenej sklenke zatvorený had, ktorému sa všetko vidí - žltým...

„Detva!“ vydýchol Ružan.

„Syr a žinčica!“ zvolal som ja.

Môj spoludruh pozrel na mňa opovržlivo ako asi Don Quijote na Sancha Pansu, keď mu tento rozprával o svojej výprave k Dulcinei z Tobosa - ktorú miesto diamantov našiel žito osievať.

„Nechápeš zmysel môjho výkriku, ty si prozaický chlebár!“ zavolal potupne, ako čo by on z povetria žil.

„Brrr!“ pomyslel som si, „to je pekné! Jedným som romantik, druhým chlebár! Rád bych vedel, ako sa tieto dva extrémy môžu sústredovať v jednej

osobe!“

Ale nahlas nepovedal som nič; zostupoval som dolu kopcom za ním, totiž merníkom, ktorý miesto trigonometrických punktov skúmal zvedavé tváre popri nás prechodiacich devíc, skutočný prototyp filozofujúceho Schillera, keď básnil, a naopak.

Keď sme mali vkročiť do mesta, zastane pán merník i padne do nasledujúceho extrému:

„Stano! Máš dáke groše?“

„Ani babky!... V Slatine sme prebryndzovali ostatný halier...“

„To je zle... ostatne Detva je vzor Slovenska; istotne nás tu čaká opravdivé pohostinstvo.“

V očakávaní detvianskeho potvrdenia tejto slovenskej cnosti škúlili sme do dvorov, či sa na prahoch domov nezjavia sivooké device s plnými črpákmi sťa rusovlasé rusalky, a chytiac nás, nezaveslujú s nami ku stolom, bohato naloženým darmi slovenskej prírody?...

Ale v Detve bolo ticho!... Pusté dvory a domy ako úle, z ktorých sa všetky včielky do ostatnej vyrojili.

Nás dákosi zaujala clivá predtucha; zabudli sme, že obyvateľstvo Detvy v lete žije z väčšej časti v poli po salašoch. Naostatok sme zazreli jednu staruchu.

„Tetka! Či by ste nemali dačo zjesť...?“ dopytoval som sa napnutým hlasom.

Tetka otvorila zvedavé, zuboprázdne ústa, spráskla rukami a hybaj v útek ...

„Pekne sme!“ zhomrali sme oba; i mrzelo nás, i bolo nám do smiechu.

Čo tu robiť? Hm, čo tu robiť? To je tá otázka, čiže quadratura circuli...

Ani známosti, ani grošov; kam sa pustíš, biedny človeče? Merník, ako idealista, pozrel hore k nebu; ja, ako chlebár, k zemi istotne oba v nádeji rozlúštenia otázky, načítanej v mysli našej v podobe dolnozemského kútágašu:

„Kútágasra szállott a sas,
engem, rozsám, ne csalogass,“

zanôtil som si šepmo, aby ma môj spoludruh nepočul pri pomyslení nevyspytateľnej otázky nášho problematičného obeda.

On nato takže nôtil refrénom, bárs len sám v sebe, aby ho ani ja nepočul:

„Die Stunde naht, wo Busch und Hag
erttint vom Nachtigallenschlag...“

Ozaj! Ako čo by skutočne len z ideálnej ľúbosti chcel žiť . . Zo spevu sa človek nenaje, to je starodávna a všeobecná pravda; a pretože je všeobecná, pocítili sme ju i my, a preto prestanúc sami v sebe nôtiť - oba razom dákousi netušenou odhodlanosťou nadchnutí, zamierili sme kroky do jedného väčšieho, úhľadného, naprostred Detvy ležiaceho stavania, v ktorom sme vetrili pohostinného majiteľa.

Vstúpili sme smelým krokom dnuka - a v tom okamihu cúvali sme spiatky.

Ocitli sme sa boli vo veľkej sieni, vystrojenej dlhočiznými tablami a latami ošrankovanou kavetrou - vulgo, v krčmovej korheľni.

Čo nás k tejto retiráde pohlo, uhádnete každý, komu je známe to porekadlo: „Bez penez do jarmoku nelez!“

Korhelňa zdala sa prázdnou, mysleli sme teda, že sa nám spätkovanie vydarí bez toho, žeby to dakto spozoroval.

Ale -človek mieni, pán boh mení.

Ružan - ktorý ako merník, nasledovne i staviteľ, skúmal trochu dlhšie, ako to naše uskočenie požadovalo, smelú drevenú klenbu korheľne - veslujúc očami po sieni, zbadal niečo, čo ho prikovalo ku krčmovej dlážke sťaby klincom.

Ja som už bol preskočil Rubikon, t. j. prah, nasledovne nevidel som nič.

„Za mnou sa, Ružan, kým nás nik nebadá!“ súril som ho.

„Oh, oh!“ znela jeho odpoveď tak clivo prednesená, že by polomŕtveho bola zvedavosťou naplnila.

Pozriem ta dnu a ač cez zaprášené zelené okuliare -predsa vidím... áno, skutočne vidím úkaz a zjav vznášajúci sa v podobe bohyne Héby s pivovým pohárom oproti Ružanovi, užasnutému týmto ľúbym výjavom.

Teraz som už i ja zastal na prahu dvier ako prikovaný. Fatálna situácia! Po slovensky: osudné položenie! Nevdojak pripadol mi na mysel' Buridanov osol, nachádzajúci sa v rovnakej vzdialenosti medzi dvoma viazaničkami sena, ktorý pretože sa ani k jednej ani k druhej dľa pravidla rovnakej príťažlivosti nemohol priblížiť - medzi oboma hladom zhynul. Tam pivo kredencované bohyňou - tu prázdny vačok - brrr!

Ja som síce stál obdaleč, ale Ružan!...

Čo asi on cítil a myslel, to som v tom okamžení poznať nemohol; ale jestli je pravda, čo mi pozdejšie vytajil - myslel i on na Buridanovho osla, cítil i on jeho položenie, lenže potencovaným spôsobom.

Našťastie mala detvianska Héba iba jeden pivový pohár v ruke. Pretože som teda videl, že pri Ružanovom smäde by sa mne sotva dačo dostalo, a pretože je závisť, keď je človek smädný a hladný, najväčšia - a pretože som verný prívrženec toho porekadla: „Keď nie mne, tak ani tebe,“ skočil som medzi oboch, t. j. medzi Ružana a pohár, oboriac sa na spoluturistu vyčítavým hlasom takto:

„Čo to, Ružan? Zabúdaš, kde sme a čo sme?... Pospieš za mnou, kým nás nik inší nezbadá! Táto ladoňka nás azda neprezradí nikomu...“

Na tieto, ako sám už teraz uznám, trochu nejasné slová vykríkla naša bohyňa, spráskla rukami a z nich vypadnuvší pohár sa k nemalému nášmu žiaľu roztrieskal na tisíc kusov a my, ač prestrašení týmto nečakaným výjavom, viacej sme ľutovali obsah pohára ako sklo.

„Oni sú! . . Skutočne oni!“ zajasala Héba názvukom netajenej radosti, ktorým však i dáka obava povievala, a chytiac nás, zarazených jej nepochopiteľnými slovami, za ruky, ťahala nás za sebou ako matička študentov synkov, keď sa jej po dlhom roku zo škôl domov vrátia.

„Tá sa zbláznila!“ myslel som si a mráz ma prechodil; cítil som však potrebu vyhovoriť sa dáko, i riekol som nahlas:

„Azda nás za druhých uznávajú?... My sme...“

„Pst! Ani slova ďalej !“ vetila ona, položiac mi bielunkú rúčku na ústa. „Eh, ja viem, kto ste... a ja vás neprezradím!“

„Poručeno bohu!“ pomysleli sme si a pozrúc významne jeden po druhom, stúpali sme za ňou.

Voviedla nás do jednej obďalečnej, utešene vystrojenej chyžky; na prvý pohľad zbadali sme, že je to jej vlastná izbietka, tak milo, nežne, čisto, až skvostne vyzeralo všetko.

„No, tu sme! Tu nás istotne nik hľadať nebude!“ preriekla strieborným hlasom, bežala k oblokom, spustila husté, ťažké záclony, zapálila sviečky, a s milým úsmevom pošepnúc: „Do videnia,“ pospiešila von, zarígl'ujúc dvere.

„Kde sme?... Čo sa to s nami robí?... Za koho nás drží tá kráska?...“ spytovali sme sa jeden druhého, keď sme sami zostali.

„Stano!“ prehovoril merník vážne, „tu na nás čaká nejaké tajomstvo...!“

„Mhm! Tajomstvo!... Verím, ale aké? Nás nik neprenasleduje, iba ak hlad a smäd, a hostinská nás istotne drží za prenasledovancov a preto nás sem skryla...“ vetil som, lámajúc si hlavu na príčine nášho zatvorenia.

„Istotne sa s jej vedomím stal dáky zločin...“ mudroval Ružan ďalej.

„Ach, s jej vedomím?“ divil som sa.

„Pravdu máš! To je nemožné; bo veď je v zovnútornej podobe anjel, a v tak krásnom tele diabol nemôže sídliť...“ vyvracal sa sám pán idealista.

„Pri tom všetkom zatvorila nás, a bohvie, či nám dakedy i otvorí a my tu hladom môžeme pohynúť...“

„Eh! Veď sme nie v Španielsku ani v Paríži v osídlach dákej Messaliny!“ potešoval ma Ružan trochu trasľavým hlasom.

„Ale sme v Detve!“ vetil som so strachom, pripomenúc si per associationem idearum strašné smrti nešťastníkov, o ktorých nám rozprávajú Suove a Vidocqove „Mystéres du Paris“.

„Na moj veru! Detvianski chlapci i poza bučky chodia; ktovie, či je naša Circe nie s nimi v porozumení...?“

„Ktovie, či nás sem neprilákala, aby nás, nádejajúc sa množstvu peňazí u nás, dala tu nevinne povraždiť, nevinne, povedám, lebo jednako nemáme ani babky...“

Sotva som toto vypovedal, chytili sme oba po jednej sviečke, i dali sme sa do vyšetrovania chyžky; pod posteľami, kanapou, v každom kúte po celej podlahe hľadali sme skrytých banditov abo aspoň škvrny krvi - úplne súc presvedčení, že sme vliezli do detvianskej pasce.

Nenašli sme nič, ani za prach podozrivého; pri tom všetkom sa naša rozdráždená obrazotvornosť nedala utíšiť.

Spiechali sme k oblokom... Nerozumejúc sa do kolieskového ústroja, nevedeli sme ťažké záclony vykrúžiť dohora.

Strach a núdza veľký majster!... Ja som vytiahol perorez a nepomysliac, že záclony nie sú moje, spravil som jedným rezom škáru, ktorou sa vonkajšie svetlo valilo k nám dnu oblokom.

Oh, oh, na oblokoch boli husté, hrubé mreže!...

„Vylámme dvere!“ šepkal som v smrteľných úzkostiach merníkovi.

„Hm!“ odpovedal tento s flegmou ľadovou od nepokoja. „Hm! Keď jedny

vyláměš, zabijú ťa v druhých, bo vieš, že sme jedno päť dvier prešli."

„Teda kričme von oblokom o pomoc..."

„V Detve ani ducha, kto ti príde na ratu?"

Letel som ku škáre na záclone spravenej, škúlil som von, chtiac vysliediť niekoho - a skutočne, radosť nad radosťou! V oči moje zablysli - žandárske šišaky a bodáky!...

„Žandári idú!" vykríkol som, sám neviem, akým hlasom, i obrátil som sa víťazne k Ružanovi.

V tom okamihu otvorili sa i dvere; s usmevavým, lež malý nepokoj prezrádzujúcim pohľadom zjavila sa v nich naša Circe... Istotne čula môj výkrik, bo za sebou zamkla zdnuka dvere.

„Pravda je, žandári idú!... Ale nebojte sa, tu vás nenájde nikto!" tešila nás práve tým, čoho sme sa najväčšmi obávali, totiž, že vykerujeme pozornosť týchto strážcov bezpeče.

„Ale, prosím, za koho nás ráčite držať?... My nemáme ničoho, my sme chudobní," začal sa Ružan vyhovárať; nedopovedal však, už mu skočila do reči:

„Eh, viem ja to!... Kdeže by ste i nabrali po takej dlhej ceste potrebných prostriedkov?... Však ste vyhladli, vysmädli?... Úbohí!... Koľko musíte za nás trpieť!" štebotala ďalej, i chytila sa prikrývať stôl.

„Tá sa lebo zbláznila, alebo nás za bláznov má!" mysleli sme si trochu uspokojenejší, vidiac neklamné prípravy k obedu, ktorý sa tuctom tanierov predzvestoval ako znamenitý.

Pri tom všetkom pokúsil som sa ešte ja o jeden spôsob objasnenia našej záhadnej situácie - a keď sa to podarí - úteku.

„Pani moja!" začal som lichotiacim hlasom. „Ako vidíte, my sme cestovatelia, lež - žiaľbohu! -nemáme pasy... a ked' nás žandarméria zvetrí, nastúpime cestu ta, kam by sme vonkoncom nechceli; jestli teda máte s nami zľutovanie, poprajte nám miesto pohostinstva spôsob k tajnému úteku."

Ona začala uvažovať, myslel som si, už ju máme, už budeme hneď bárs i lační, ale predsa na slobode.

Miesto odpovede na moju, a ako som to z Ružanových očí videl, i jeho prosbu - zaliali ju slzy... „Oh, bože môj!" šepkala zajakavo. „Vo dne nemožno preč, bo čakajú na vás, a keď padnete žandárom do rúk, je celý plán prezradený..."

„Aký plán, čo za plán?" spytovali sme sa prestrašene. Neveríte mi? Ja vás poznala hneď; ja viem, že sa strojíte cez hory a doly do Kokavy; že tam máte byť ešte tej noci, že tam vás čaká odpočinutie a ďalšia úloha... no, či nie je tak?"

„Pane bože! Skade tá vie naše najtajnejšie úmysly?!" ozvalo sa v nás, ktorí sme skutočne ešte v Slatine boli uzavreli, že cez Detvu prosto horami a dolami pospiešime si do Kokavy k mojej rodinke, a tam si odpočinieme po našich turistických trampotách.

Zbadala i ona naše prekvapenie, a akoby ju to zármutkom bolo pohlo, že jej azda nedôverujeme, doložila ráznym tónom:

„Páni! Nateraz ste v mojich rukách; za váš bezpek pred našincami musím ja

ručiť, nasledovne podrobiť sa vám treba mojim poriadkom. Akonáhle sa zotmie, dám vám bezpečný sprievod, a vy ste do rána tajnými cestami istotne v Kokave.“

S týmto, nečakajúc našej odvety - ktorá by na jej nepochopiteľné slová a plány istotne bola vypadla smiešne, asi tak, ako päsť na oko - pobrala sa von, opätovne zamknúc za sebou dvere.

Aké asi city nami lomcovali, to rozlúštiť nechávam tomu, ktorý na smrť odsúdený stál už pod šibenicou, ale predsa očakával pardon.

„Tá sa v nás mýli, ako my v nej !“ ozval sa naostatok Ružan a vrhol sa s úplnou rezignáciou na pohovku.

„A skadeže vie náš tajný úmysel pobrať sa stadiaľto prosto do Kokavy?... Nech som dobrý!... Tá je istotne veštica!“

„Bah, nedbám!... Ale sa jej musí dať, že je pekná, a úprimne vyznajúc, neľutujem, že sa tu zabavíme do večera; ba ako vidieť, má i vzdelanie i ducha!“

„Do večera!... Nuž a či si nečul, že nám dá sprievod, istotne chlapov, ktorí nás dakde v Malinských horách skutočne znesú zo sveta...?“ namietal som Ružanom, rozdráždený jeho chválou neznámej hostiteľky.

„Pletky! Veď si počul, že musí za nás ručiť; nasledovne...“

„Ručí! Komu ručí?... Vraj našincom! Kto sú tí našinci?,“ tak som sa rozhorlene dopytoval a bol bych sa i ďalej, keby vtom nebola vkročila do chyžky naša už teraz skutočná hostiteľka s misou v rukách, z ktorej sa s milým zápachom valila do našich nozdier vonná para chutnej polievky.

Pri pohľade na tento utešený zjav umĺkol razom i vo mne všetok strach a nedôvera.

Na nemé, lež milostné jej ponúkanie, sadli sme k stolu, a oddajúc sa smačnému požitku polievky, zabudli sme na naše väzenie, na žandárov, na útek... ba, bože, odpusť ťažké hriechy! – i na ňu.

Ju to ani zamak nemýlilo; ba zdalo sa ju tešiť, že sa tak ticho chováme, čo ináč ani nemohlo byť, bo veď s plnými ústami hovoriť nemožno - a hladný, keď sa k jedlu dostane, bárs by v akých trapiech bol, predsa vyjasní čelo.

Iba keď už misa bola prázdna, pozreli sme hore k nej - lež ona bola zmizla.

„Oh, ešte dôjde niečo!“ prorokovali sme si, a skutočne došlo a dochádzalo v podobe mäsa, znamenite a ústrojne garnírovaného „cušpajzu“ vo vábivom tvare „hajdukáposzty“, hurkami a klobásami ovenčenej, múčnika vo forme hadovitopokrútenej hrozienkovej sladkej štrúdle, pečienky v utešenom zjave jedného bohato vyšpikovaného asi päť'funtového kapúna, k tomu cifrované alačkanské víno, ktorého každá kvapka - a bola ich na tisíce - sa v nás v rozihranú krv menila, potom ľúbezný úsmev hostiteľky, ktorá nemo síce a vždy s potrebnou opaterou zamkýnania dvier sa nám čas po čase zjavovala, prinášajúc hore spomínané smačne ustrojené jedlá...

Oh, predstavte si všetko to, a nebude vám divné, že ačpráve nad nami visel Damoklov meč nemožnosti zaplatenia tohoto skvostného nezaslúženého obeda, zabudli sme na strach a na neistotu nášho položenia, a rozjarení ohnivým vínkom, upierali sme ľubou rozžiarené zraky na našu milostnú Hébu, ktorej sme nepoznali ani stav, t. j. či je ženou, vdovou, a či ešte pannou.

Ružan, ako už najedený idealista a majster v krásnych, vysoko lietajúcich slovách, odhodlal sa prvý k nadpradeniu milostného rozhovoru v tom momente, keď nás opravdivou mokkou a „importiert“ cigarami ponúkla.

„Milosťpani!“ začal hrkútajúcim ako holub hlasom a s tak ľúbostným výrazom tváre, že som podobný na ňom ani predtým ani zatým neznamenal. „Milosťpani, vaša pohostinnosť je tak veľká, že prevyšuje všetky bájky o podobnej cnosti Arabov a druhých východných národov; dôkazom je toho, že sa táto cnosť na našom krásnom Slovensku v najväčších, doteraz netušených rozmeroch zjavuje.“

„Nech povedia v Uhorsku!“ zamiešala sa ona.

„Kde cena, kde poklady, ktoré by sme vašej milosti za túto pohostinnosť k nohám položiť mohli…?“ pokračoval ďalej Ružan, nedajúc sa konfundovať. „Oh, nech ráči milosťpani prijať najvrúcnejšie vďaky oboch.“

„Tichšie, prosím, lebo vás žandári počujú!“ zvolala ona, a ako prestrašená srnka ponáhľala sa ku dverám a tam ešte zahrozením ruky dajúc váhu svojim výstražným slovám, zmizla a nás opäť zamkla.

Nevracala sa dlho; vo mne, bárs som bol hojným užitím vína a mokky rozbujarený, povstávali nové pochybnosti a rozmýšľal som, že by teraz, keď sme sa najedli a napili, najlepšie bolo vzdor všetkým svetským žandárom a Hébam, nečakajúc večera a sľúbeného sprievodu - pekným spôsobom sa odpratať.

Ružan v blahom pokoji odfukoval dym „import“ cigary, a zdal sa blúdiť v krajoch ním spomenutej Arábie v šiatroch pohostinných Beduínov v kole rajských odalisiek…

„Ale ako zaplatíme?“ pretrhol som dosť prozaicky tok jeho rozihranej obrazotvornosti -a nemýliac sa jeho zazrením, doložil som: „A ako sa dostaneme von…?“

Z letov svojich do skutočnosti nášho položenia zronený merník obdaril ma takým pohľadom ako tiger, keď ho guľa neskúseného strelca strašne poraní opovržlivo sa usmial a viac sebe ako mne s emfázou vetil:

„Zaplatiť?! Neubližujme pomyslením na to anjelovi, ktorý Habakuka sýtil a ktorý sa nám v podobe našej hostiteľky nie v Starom zákone, lež v mladistvom rúchu skutočnosti zjavil… ktorý uhádol, nielen čo chceme, lež i čo myslíme… ktorý…“ bol by Ružan blúznil ďalej, keby mu príchod nášho, ako teraz uznám, skutočného anjela nebol pretrhol niť jeho rozvlnenej obrazotvornosti.

„Chvalabohu, už som i tých opatrila! Ani v myšlienke nemajú, že by ste vy, páni, v ich susedstve boli… len prosím vás, ticho, kým sa neodpracú alebo nepospia, bo som im tým najtuhším vínom poslúžila…“ potešovala nás veselým rozmarom i sadla si k nám na pohovku.

„Koho, prosím, koho ste ráčili opatriť?“ dopytoval som sa vzdor merníkovým žmurkaniam.

„Koho?… Nuž veď viete, vašich prenasledovateľov - žandárov!“ vetila trochu zmätená mojou nečakanou otázkou.

„Tak či nás prenasledujú? Prečo! Veď sme my nikomu nič neurobili…!“ dotieral som ďalej.

„Oj, páni, ako sa mi zdá, vy doteraz nemáte ku mne dôvery, akoby ja nevedela cieľ vašej púte, akoby vás ja zradiť mohla!... Ja, čo som horlivá vlastenka...!“

Ružanovi začalo svitať, aspoň sa mi tým pozdejšie chválil; no ja som ju nerozumel.

„Áno, páni, nebojte sa zrady!“ pokračovala ďalej tak presvedčivo, že som jej uveril, čo i nechápal som, aký náš skutok by mohla pomstiť zrada. „Na otázky žandárov, ktorí sú o vašej ceste poučení, odsekla som, že vás tu niet, že vás tu nebolo, že vám podobných ľudí nikdy som nevidela a nepoznám... Šťastie, že ma o vašom príchode môj manžel z Prešporka skôr upovedomil, ináče sama neviem, čo by sa bolo stalo!“

„Oh, anjel drahý! Akože sa vám za vašu dobrotu odslúžime?“ vykríkol nadšenosťou ľuby rozčúlený Ružan, bárs sám nechápal dočista jej slová; i klonil sa jej - nie k nohám, ako som sa skutočne nazdal -lež k bielej rúčke, i pritisol na ňu tak vrelý bozk, že i moje srdce, keď nie súcitom, teda závisťou splápolalo.

Nebožiatko hostinská zapálila sa ako pivónia, keď sa jej puk rozvinie; lichotivé a sladké slová Ružanove zdali sa jej milé; ač myslím, že keď zvie vlastne, kto sme my, a že nie sme tí, ktorých jej manžel z Prešporka pripovedal, ukáže nám vnady a črty, aké sme v jej krásnej tvári ani netušili.

Povstala v roztomilých rozpakoch; mysleli sme, že nás opäť chce nechať, a ja som ju poznovu mienil osloviť, aby nás už spánombohom vzdor všetkým žandárom prepustila - keď vzala na posteli ležiacu gitaru do rúk, preludovala chvíľku, až smutným, nadmier pôvabným tónom začala spievať:

„Vissza, vissza szép hazám óledbe,
hutlenul én el nem hagytalak!“ atď.

Trúchlivý a v zvučnej reči maďarskej dojímavo prednesený spev nás, mocným vínom rozohriatych, poznovu pomútil. Smútočný výraz jej tváre, hlboký žiaľ v modrých očkách utkvený, tá piesňou povievajúca bôľna túha nešťastného poľského vyhnanca po milej domovine, naše záhadné položenie, slovom, celá scéna vo dne v tajnej izbietke šumnej krásavice millysviecami ožiarená budila v nás city - v Ružanovi, ako mi potom vyznal, netušenej ľubosladi, vo mne... ach, vo mne sám neviem – čoho...

Dokončiac spev, podala gitaru Ružanovi, ako čo by s istotou bola vedela, že je i on na tom dosť tupo znejúcom nástroji majstrom...

On, rozčúlený jej milostne prosebným pozorom, nedal sa dlho núkať, spravil ohebnými prstami pár akordov, i začal svojím hlbokým barytónom sprevádzať hudbu:

Ginie ojczyzna, już na przepaść leci,
żegna vas maci ukochane dzeci;
próžna nadzieie i pochlebne mysli,
na což šmy teraz my Sarmaci vyszli, atď.

„Tí si skutočne porozumeli!“ pomyslel som si, vidiac, s akou nadšenosťou načúva naša hostitel'ka zvučnému hlasu a spevu môjho spoludruha, ako

túžobne sleduje zúfalé slová piesne, ako sa perlia jej tvárou slzy; a aby som do zblúznenia i sám nepadol, pospiešiac k obloku, pozeral som škárou záclony von na biely deň - ba čo povedám! - na zlaté pruhy zapadajúceho slnka, v ktorých sa ligotali šišaky a bodáky neistým krokom odchádzajúcich žandárov.

Mal som vôľu na nich, t. j. na žandárov kričať - vtom ma však potrhol dakto, a ja spešne sa obrátiac,vidím pred sebou stáť našu - Hébu.

„Ha, čo to? Diera na záclone?“ zvolala prestrašene, vidiac, ako sa ňou vkráda do izbietky ostatná žiara slnka.

„Oh, prosím!“ začal som sa vyhovárať.

„No, svetlo sviec snáď nik nespozoroval, tým menej vás!“ uspokojovala sa, a kuknúc von škárou, zvolala:

„Ah, predsa už odchádzajú, a to domov, cestou ku Zvolenu. Páni, už ste skutočne v bezpečnosti!“

S tým sa zvrtla, tleskla rúčkami a pospiešila preč, zabudnúc v svojej radosti i dvere za sebou zamknúť.

„No, braček, tu je čas k úteku! Dvere sú otvorené, teraz sa môžeme ľahko von vykradnúť...“ prihováral som sa k zadivenému Ružanovi.

„Ujsť! Bez poklony ujsť...!“ vetil opovržlivo. „Neviem, ako tá chabá myšlienka môže v tebe povstať.“

„Ale preboha! Akože jej zaplatíš?... Ja moje strieborné cylindrové hodinky tu nechať nemám vôľu...“

„Zadrž si ich... keď bude treba, zaplatí môj - prsteň!“ odsekol mi a obrátil sa ku mne chrbtom.

„Jeho prsteň?“ dumal som sám v sebe. „Iba až sa skutočne s ňou oddávať chce; ale veď je to nemožné, veď ona má muža, čo je nateraz priam v Prešporku.“

Už, už som sa odhodlal, že ho tam nechám v zálohu a sám vybŕdnem z pasce, už som dvere otváral, chtiac mu len stamvon privolať „zbohom!“ - keď sa tieto rozlietli a dnu vstúpil -jeden siahovysoký Detvan s veľkým posekáňom v ruke a náramným cedidlom na boku, z ktorého sa fafrnce až dolu na zem opálali.

„Zaplatíme už za obed!“ zhomzral som predesený a reteríroval som spiatky k taktiež zarazenému Ružanovi.

Ten sa v okamihu stolom obarikádoval a ja chytil stolec, že pri útoku chlapiska ním ovalím.

„Pán boh daj šťastie. :Tak toto sú tí páni...?“ prihováral sa ohromným hlasom Detvan.

„Áno, Fedor!“ zaznel za ním anjelský hlas našej hostiteľky, v ktorom sa mi však dačo diabolsky zvučiaceho zdalo.

„No, teraz nás ovalí!“ mysleli sme oba. „Už nás zradila, ako Judáš Krista Pána!“

Márne strachy. Detvan úctivo vzal dolu žltými klincami vybíjaný velikánsky širák a zastal pokorne pri dverách.

I my sme sa zahanbene chytro postavili do predošlej situácie; zahanbene

povedám, lebo krásne očká pani hostinskej spýtavo, akoby zadivene po nás pozerali.

„Oh, akí tu ohromní chlapi!“ začal som dosť nejapne zahovárať našu bázeň, ktorú ona istotne spozorovala.

„Ako jedle!“ usmiala sa ona. „Ale verní, poctiví a zmužilí, na ktorých sa možno bezpečne spoľahnúť, avšak, Fedor?“

Fedor pokýval hlavou, zabručal dačo a meral nás od hlavy až do päty.

„Páni, už sa zmrklo… teda tu čas vášho odchodu. - Fedor vás tajnými cestami cez noc odprevadí do Kokavy; zverte sa mu bezpečne a prijmite moje vďaky za drahú návštevu vašu; upovedomte po šťastnom návrate svojich vysielateľov, že i vstred našich vrchov vrelé srdcia za ich ciele bijú!“ lúčila sa s nami a slzy jej hrali v očiach.

Sotva som svojim ušiam veril, vidiac, že nás skutočne prepúšťa; ale ten chlap, ten posekáň, tie tajné cesty, hory, doly, tá čierna noc - to ma všetko ešte konfundovalo.

Nie tak Ružana! Pristúpil k nej, pobozkal poznovu jej bielunkú rúčku, sňal zo svojho malíčka obrúčku - a názvukom tak clivým, že som v ňom dačo podobného ani netušil, podal jej ju s týmito slovami:

„Milosťpani! Od chudobných nateraz cestovateľov prijmite tento maličký znak našej vďaky na pamiatku; bo keď ste sa v nás azda i zmýlili, uhostili ste takých ľudí, ktorí vašu milosť povždy budú spomínať s vďačným srdcom!“

Ona sa rozslzila, prijala dar, skryjúc ho za labutie ňadrá, ukázala nemo k dverám, vrhla sa stukajúc na pohovku -a my poberali sme sa von za naším sprievodcom do pustej tmavej noci…

„No, len keď sme na slobode:“ vydýchol som si sťažka, poberajúc sa krásnym májovým večerom za Ružanom, ktorému som vďačne prepustil prednosť stúpať za Detvanom. Hlavou sa mi zmietali všakové myšlienky, nie inak ako v hrnci, v ktorom krúpy, zemiaky, petruška, mäso a čo ja viem čo jedno s druhým vrie a brbloce. „To bolo dobrodružstvo!“ premietal som. „Takého azda už nedožijem… Ozaj, či je už pri konci?… Ktovie, či sa tragicky neukončí?… Eh, ten Detvan, ten posekáň, tie hory, tá noc…“ Všetko ma to trápilo; z druhej strany zase tá utešená hostiteľka, ten skvostný obed, to výborné víno, tie opravdivé havanky - nie, nie, nemožno, že by všetko to bol len medový motúz alebo lep, na ktorý sme sadli. „Za koho nás asi držala?“ šepkal som polohlasom predo mnou strmo kráčajúcemu Ružanovi. Ale ten neodpovedal nič ani na opätovný príhovor a stúpal za Detvanom dalej. „Čo mu asi môže byť? Či sa nebojí?… ale nie! Bo veď je sprievodcovi za pätami, bárs ten kráča ako už raz spomenutý Peter Schlemihl… Či sa skutočne do detvianskej Héby zaľúbil?… Ach, možno! Veď jej daroval, a to i v mojom mene, obrúčku, furták! Akoby nevedel, že som ja už zasnúbený… Oh, aká radosť žiarila mu z očí, keď videl, že ten zlatý prstienček za ňadrá si kladie! Ba zdalo sa mi, že na jej slzy i on odpovedal so zarosenými očami, bo veď sa mu tak blyšťali ako krištáľ, keď ho voda skúpe . . . No, veď si pochodil, Ružan! Našiel si už raz svoj ideál… Ale čože, keď zostane zas len ideálom?! Bo veď je vydatá, bo veď je jej muž v Prešporku síce, ale sa istotne čím

skôr domov vráti...“

Všetko sa mi to nieslo hlavou bez ladu a skladu a navrch myšlienok sa naveky dostala tá otázka, za koho nás držal ten utešený anjel... Už sme asi tri hodiny stúpali nemo cez hory a doly, cez poľany salašmi Detvanov ovenčené; dostali sme sa už navrch k dákej v hore ležiacej dedinke. Ukonaný i myslením i púťou, privolal som Fedorovi, aby zastal, bo dalej ísť nevládzem.

„A veru dobre bude, páni! Zíde sa i vám dačo si zahryznúť; pani hostinská naplnila plné cedidlo pečienkou, koláčmi a pár sklenkami vína, pôjdeme dnu ku Vŕbiniakovi, však vás ten neprezradí.“

Pri tejto zvesti moje srdce splesalo.

„Ako sa volá táto dedina, Fedor?“ dopytoval som sa ho.

„Nuž, Látky !“

„Látky?! Či tu nie blízko huta - a nebýva tam pán Tverdý?“

„Eh, ba blízko je, na jedno strelenie...“

„No, odprevaďte nás ta, to je môj dobrý známy.“

„Ako?... Však je to z Čiech a Nemec! A chodia k nemu žandári a financi.“

„No, nech je on i Turek! Dosť na tom, mne je známy, a ja nevládzem ďalej.

„Ako sa vám páči, pánko môj! Lenže mi je od pani hostinskej prikázané zastaviť sa radšej u Vŕbiniaka.“

Ružan sa do tohto rozhovoru nezamiešal; zdalo sa, že ho ani nezaujíma, mlčal a stúpal ako námesačník.

O pár minút ocitli sme sa pri hute.

No, Fedorko, tu sme už! Ani vás ďalej ustávať nebudeme, prenocujte u vášho Vŕbiniaka a zavečerajte si z toho, čo pani hostinská pre nás prichystala, bo veď my u pána Tverdého dostaneme večeru...“ vravel som sprievodcovi.

„Ej, bisťubohu, bolo by to!“ odpovedal on. „Však musím s vami až na Kokavu, zaplatila mi pani hostinská cestu napredok, a pre mňa je osobitná večera v cedidle.“

„Ale ja už znám stadiaľto do Kokavy cestu, a my neprídeme, len ráno, nebojíme sa nikoho; čo by ste sa s nami ustávali?“

„Nuž, ako chcete, lenže v cedidle je i písmo, čo mi pani hostinská dala, aby vám ho v Kokave doručil.“

„I písmo?“ zamiešal sa naostatok Ružan.

„No, Stano, poďme len dnu i s Fedorom k Tverdému; zvedavý som, čo nám asi tá duša môže písať - ba zdá sa mi, že to rozlúšti záhadu nášho prijatia u nej.“

Vstúpili sme dnuka... Tverdý, nemálo zadivený a prekvapený naším nečakaným príchodom, prvítal nás s radosťou.

„Kdeže sa tu beriete, ľudkovia, kde niet ani vtáčka ani letáčka, tým menej náhlej večery o polnoci?!“ prihováral sa a chytal nám ruky.

Pozreli sme na hodiny - bolo už po jedenástej.

„Za večeru sa nestaraj, len sme si tu! A takí turisti, ako my, nosíme so sebou večeru; hej, Fedor, dnu že to cedidlo!“

Fedor poslúchol, vyňal z cedidla jeden batôžtek a pár butelí vína, nedôverivo veslujúc očami po chyži; ale naostatok sa premohol, rozviazal najsamprv uzol

na serviete, vyňal z neho list a podal ho tak obratne Ružanovi, že celý manéver jeho Tverdý ani nespozoroval. Merník spiechal so svojou korisťou do bočnej chyže a ja bárs ma tiež zvedavosť trápila -dal som sa do vykladania ďalšieho obsahu serviety. Najsamprv vykukli dve vyprážané kurence, potom jeden klenovský syrec, dva snehobiele koláčiky a naostatok jeden balík fajných havanských cigár.

„Vidíš, bratu, že sme dobre zaopatrení!“ prihováral som sa Tverdému. „A to víno! Okús ho len, to je za nápoj!“

"Hm, veď je to najvýbornejšia tokajčina! Kdeže ste ju vypriadli? No, bude dobrá potom, keď sa z môjho drapáku napijeme!“ vetil on, keď bol okúsil obsah fľašiek.

Ja som sa tiež chcel presvedčiť, či nám naša Héba na cestu vskutku tokajčinou poslúžila, i chytal som sa fľašky.

Vtom však otvoril Ružan na bočnej chyži dvere, kývol mi a ja, vidiac ho celkom zblednutého, pospiechal som k nemu.

„Čo sa ti stalo, človeče? Veď tak vyzeráš, ako z hrobu!“

„Čítaj !“ zašepkal trasľavým hlasom a zatvoril za sebou dvere. Podal mi list a ukázal na stôl, na ktorom sa prestierala jedna päťdesiatzlatová „Reichsschatzscheinka“.

„Čože je to? Veď sú to azda Tverdého peniaze?“

„No len čítaj, v liste nájdeš vysvetlenie!“

Poslúchol som ho, a k nemalému prekvapeniu a úžasu čítal som nasledovné:

Páni drahí!
Viem, kto ste; viem, že ste B. a M., emigranti a emisári z Londýna. Môj manžel vás popredku u mňa pripovedal - pán boh sprevádzaj pre blaho nešťastnej našej vlasti Vaše kroky - nech Vás chráni každá dobrá duša aspoň tak, ako som sa ja o to s prospechom pokúsila; prijmite pripojenú maličkú obeť, ktorú kladie na oltár vlasti jej verná dcéra
Marina
P. S. Lístok môj ráčte spáliť; nie pre moju, lež pre Vašu bezpečnosť!

Ako čo by z jasného neba hrom bol do mňa uderil, tak zatriasol mojimi citmi tento kratučký list. Záhada bola teda rozlúštená... Nebožiatko! Tá duša zlatá nás za emisárov držala... „Oh, nezhynie pod cudzím nátlakom naša vlasť, ktorá také dcéry chová!“ myslel som si a obdivoval to hrdinské žieňa, ktoré sa za nás, nepoznaných cudzincov, do nebezpečenstva vydalo.

„Či si už prečítal?“ dopytoval sa Ružan.

„Už - to je divné dobrodružstvo!“

„Čo teraz robiť?... Toho anjela v tom blude nechať nemôžeme.“

„Čo robiť?... Nuž najskôr spálime list...“

„To neurob!... To je môj najväčší poklad, ktorý si odložím na pamiatku,“ zvolal Ružan.

Ale už bolo pozde; listok už blnkotal - a ja som merníkoví odovzdal na pamiatku jeho popol, ktorý snáď teraz pri sebe ako dáky talisman nosí.

„A s peniazmi čo?“ spytoval sa ďalej skormúteným hlasom, keď videl, že nádeja vládnuť literami jej rúčkou písanými je zmarená. „Tie vonkoncom prijať nemôžeme...“

„Pravdaže nie! Najmúdrejšie bude, ked jej odpíšeš list, vysvetľujúci jej

mýlku a našu nevinnosť; k listu pripojíš „Reichsschatzscheinku“ a pošleš ju po

Fedorovi spiatky.“

„Tak je, to je najlepšia myšlienka!“ odpovedal on a chytal sa hneď papiera a pera.

„Nech len miesto výhovoriek nebude ľubojavba,“ privolal som mu a pospiechal k Tverdému, zadivenému nad naším tajnostkárstvom.

Fedora už v chyži nebolo - bežal som von, volal za ním; ale ten sa bol pobral preč bez odporúčania sa nám, bez čakania prepitného istotne návodom milostnej hostitel'ky, sklamanej v našich osobách.

Oznámil som to Ružanovi, ktorý sa síce trochu zarazil, lež len ďalej písal písal zadlho, potrhajúc azda i päť listov, ktorých koncepty sa mu nepáčili, takže my, v očakávaní jeho príchodu, chytili sme sa sami s Tverdým k chutnej večeri a jedli a pili i za neho, ktorý sa istotne slovami ľúby sýtil.

Bolo už okolo tretej k ránu, keď sa nám už čakajúcim pán merník zjavil - a pristúpiac k Tverdému, oslovil ho vážne:

„Kedy pôjdeš do Detvy, priateľu?“

„Tuším napozajtre...“

„Zaviažeš sa mi statočnosťou svojou, že tento list hostinskej samej do jej vlastných rúk oddáš?“

„Oh, vďačne! Prečo by nie! To je znamenitá duša; čo - azda si sa prílišne na ňu zahl'adel...?“

Ružan sa smutne usmial.

Ja uctil som jeho bôl', nedopytoval som sa ani vtedy, ani potom na obsah toho listu, ktorý Tverdý prijal, že ho osobne doručí. Na druhý deň okolo poludnia boli sme už v Kokave.

Dávno som nemal takú nudnú cestu, ako od Látok až ta... Viete prečo?

Lebo som sa cítil osamotený; môj súdruh celou cestou nepreriekol ani slova, stúpal zadumaný, zamyslený, ako opravdivý automat.

V B., v mojom domove, sme sa rozlúčili.

„Stano,“ hovoril mi vážne, „o našom detvianskom dobroužstve najmenej za desať rokov ani slova!... Či ma rozumieš?“ A ja som ho dobre rozumel; lebo neminulo pár týždňov, čítal som v novinách, že chytili dvoch emisárov, istého B. a M., ktorých ani doteraz neviem, čo sa s nimi potom stalo...

Neboráci! Miesto nich užili sme my, ač bez vlastného pričinenia, jednou horlivou vlastenkou pripravenú pohostinnosť.

Odvtedy minulo nie desať, lež až pätnásť rokov. Doby, v ktorých bolo treba emisárov, už sa zmenili - k prospechu drahej vlasti. Bože, daj, aby sa pre žiaden národ Uhorska nikdy viacej nevrátili! Ja bych aspoň nerád poznovu nastúpiť také námestníctvo - bárs sa mi pri prvom dobre vodilo.

Ružan doteraz chová svoje tajomstvo v ňadrách; no ja s ním vystupujem na svetlo, aspoň pre rozpomienku na tie neblahé časy… Dajedni sa zasmejú; dajedným útlocitnejším zahrá slza v očiach; druhí pocítia i to, i to - veď naše dobrodružstvo bolo skutočne tragikomédia!…

A naša krásna pohostinná Héba či žije dosiaľ? Daj to, bože! No daj tisíce jej podobných horlivých národovkýň a vlasteniek!